

нижчої категорії не відбулося, що зумовлювало їх прагнення у пошуках кращого заробітку вирушати до міст, де вони навряд чи могли знайти роботу відповідної кваліфікації.

В ході творення нової системи охорони здоров'я було досягнуто певних позитивних результатів: відновлено і розширено мережу медичних установ; збільшено медперсонал та поліпшено справу підготовки медичних кадрів; досягнуто помітних успіхів у боротьбі з епідеміями; медичні послуги стали більш доступними і безкоштовними тощо. Однак не вдалося ліквідувати диспропорцію розміщення медичних закладів та їх фінансування; формується система парт номенклатурних привілеїв в отриманні медичних послуг, класовий підхід поширюється у медицині, як і в усіх сферах життя радянського суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.539. Оп. 3. Спр. 1471.
2. Держархів Вінницької області (далі ДАВіНО). Ф.П-1. Оп. 1. Спр. 242.
3. Олійник М. П. Трансформаційні процеси на Поділлі в добу непу (1921-1928 рр.): монографія – Хмельницький: «Поліграфіст-2», 2015. 480 с.
4. Трухманова С. Л. Соціокультурні та політичні процеси у містах Східного Поділля у 1920-х – на початку 1930-х рр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2016. 236 с.
5. ДАВіНО. Ф.П-1. Оп. 1. Спр. 57.
6. ДАВіНО. Ф. П-1. Оп.1. Спр. 1569.
7. ДАВіНО. Ф. П-1. Оп.1. Спр. 1594.
8. ДАВіНО. Ф. Р 925. Оп. 2, Спр. 804.

Олександр Красян

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПРІОРИТЕТИ МИКОЛИ СКРИПНИКА

У статті висвітлено діяльність одного із представників радянсько – більшовицької освітньої номенклатури – Миколи Скрипника, який з 7 березня 1927 року до 28 лютого 1933 року обіймав посаду народного комісара освіти УСРР. У дослідженні приділено увагу неоднозначним поглядам Миколи Скрипника, який був відданим більшовиком, проте був прихильником «українізації», також досліджено роль Миколи Скрипника в розбудові української школи в Україні.

Ключові слова: Микола Скрипник, номенклатура, українізація, освіта, народний комісаріат освіти, ВКП (б), «боротьбисти».

Виокремлюючи культурно-освітні пріоритети політичної діяльності Скрипника, слід дотримуватись принципу історизму, тобто неупередженого з'ясування подій і явищ, які визначали ту чи іншу позицію державного діяча. Для політика та посадовця такого рівня, яким був Микола Скрипник, освіта і культура була авансценою його життєдіяльності, самореалізації, обстоювання політико-ідеологічних принципів. Переосмислюючи історіографію та системно досліджуючи нові архівні документи й матеріали, необхідно поєднувати політичні та національно-культурні орієнтації Скрипника, аналізуючи їх з погляду соціально-політичної історії України 1920-х – 1930-х рр.

На початку 1920-х рр., коли партія боротьбистів склала ідеологічну зброю, а її лідери активно поповнили лави держслужбовців, Скрипник, будучи одним з найстаріших більшовиків в Україні, змінив декілька урядових посад – наркома робітничо-селянської інспекції, тимчасового виконувача обов'язків голови Раднаркому, народного комісара юстиції та генерального прокурора УСРР. Ідейна відданість більшовизму та політичні функції комісара силових структур, особливо протягом 1920-1923 років, які характеризувалися голодом та збройним повстанським рухом селян проти політики радянської влади, унеможливили появу виразних національно-державних пріоритетів наркома Скрипника. Він займав принципову позицію щодо «самоліквідації» боротьбистів, яку, на його переконання» КП(б)У «завоювала», вдавшись до «карально-державного аршина», але вимагав від партії персонального судового розгляду справ лідерів УКП(боротьбистів)[3,с.27-37]. Українська національна ідея, яку частково було реалізовано за існування УНР, виявилася для Скрипника неприйнятною, хоча він всіляко підтримував розвиток української мови та саму «українізацію».

Дослідник біографії Скрипника історик В.Ф.Солдатенко зазначає, що Микола Скрипник був творцем і проповідником «революційної» та «соціалістичної законності»[10.сю97], але викликає сумнів теза цього відомого вченого про Скрипника-демократа, особливо на тлі жорстокого придушення повстанського руху, депортації наукової інтелігенції, ліквідації ознак багатопартійної системи.

Простежується еволюція в поглядах Скрипника стосовно формування союзної держави та збереження національних інтересів УСРР. Вони виявилися досить активно в галузі культури та освіти, хоча не можна переоцінювати значення «українізації» та самої ролі в цьому Скрипника, позаяк він поступався Г.Ф.Гриньку і згодом О.Я.Шумському, навіть

Я.П.Ряппо, які були мотором культурно-освітнього розвитку України. Скрипник, будучи генеральним прокурором і наркомом юстиції, все-таки обстоював за Україною право на самовизначення, але послідовно. Він міг говорити про русифікаторську роль армії [4,с.38], про значення закону про рівноправність мов, яка визначала безправний статус самої УСРР.

Наприкінці 1920-х рр., коли ВКП(б) розпочало соціалістичну реконструкцію економічного й духовного життя суспільства, у поглядах Скрипника відбувся очевидний злам. Він почав визнавати необхідність єдиної системи освітніх СРСР, тобто здав позиції і надбання попередників, тому що в УСРР функціонувала самодіяльна система освіти. Нарком освіти офіційно заявив, що вона не мала «ні на гран національного характеру»[5,с.1].

Визнання Скрипником доцільності формування єдиної для союзної держави системи освіти фактично започаткувало ліквідацію самодіяльності цього важливого наркомату. Можна погодитися з тим, що він вирішував проблеми розвитку національної української культури, але його теоретичні погляди не склали «концепцію національно-культурного відродження республіки»[1,с.3,10]. Її не могло бути, особливо після засудження «шумськизму» та «хвильовизму», але все-таки державницькі пріоритети освітньої культурно-національної розбудови України Скрипник мав і всіляко підтримував.

Національні пріоритети Скрипника в розбудові української школи в Україні, та, особливо, поза нею не викликають серйозних заперечень. У зв'язку з цим можна погодитися з висновками істориків Ю.І.Чирви та В.Л.Борисова про особисте сприяння наркома освіти становленню національної школи [5, с.17]. Слушною є думка Г.Г.Єфіменка про те, що поширення мови виявилось замало для повноцінного функціонування справді національної школи[2,с.145]. На початку 1930-х рр.,реорганізувавши структуру Наркомосу УСРР, але зберігши його республіканський статус, Скрипник визнав необхідність єдиної союзної системи освіти, проте поняттями «Український національний культурний процес» і «національні інтереси українського народу» нагадав про його державність.

Нарком освіти УСРР ототожнював процеси «національного розвитку» та «соціалістичного будівництва», висловлював занепокоєння з приводу великодержавного шовінізму, однак знав, що цей тандем теорії та практики означав форсовану інтернаціоналізацію, виразником якої стала уніфікація системи освіти. «Не може бути протиставлення національної політики, наголошував він у 1930р., - політиці соціалістичної перебудови. Нашою соціалістичною перебудовою ми здійснюємо нашу національну політику»[7, с.2-3].

Він теоретично обґрунтував положення про культуру, національною за формою і соціалістичною за змістом, яка насправді була національною, якщо вилучити з неї мовний аспект. У поглядах Скрипника були суперечливі оцінки національної сутності культури, він не визнавав поняття «інтернаціональна культура», а також заперечував «розчинення» національної культури в «інтернаціональних фарбах», тобто намагався протистояти інтернаціоналізації та русифікації духовного життя в Україні, тому надавав особливої уваги розвитку мови. Культуру вважав «національною формою і мовою»[9,с.354], але цурався «етнографізму», відтак її народності та самобутності.

Не маючи наукової концепції національно-культурного розвитку українського суспільства, але за посадою нарком освіти та завідувач кафедри національного питання Українського інституту марксизму-ленінізму, Скрипник займався теоретичними та практичними проблемами. Він не вважав себе теоретиком національного питання, визнавши ним Сталіна[8, с.5], проте в промовах на з'їздах партії та публікаціях надто часто зосереджував увагу на цій політичній проблемі, формуючи собі імідж ідеолога українського націоналізму. Він засуджував М.Хвильового та Є.Маланюка, твори яких вважав програмою «розгорненого націоналізму»[6,с.39], але водночас виокремлював проблему «теорії подвійної українсько-російської бухгалтерії в національному питанні»[6,с.39], тобто засудження українського і російського, а не лише одного з них.

Оцінюючи політичні та освітньо-культурницькі засади діяльності М.О.Скрипника, необхідно зазначити наявність деяких елементів ідеалізації, виокремлення ролі й місця пролетаріату в національно-культурному розвитку, особливо в «українізації». Разом з тим, національні пріоритети Скрипника-політика мали місце, але говорити про виразну скрипниківську концепцію національно-культурного відродження України складно, незважаючи на те, що було прагнення до її розбудови. Він сприяв розвитку мови, літератури, науки, але перебував на ідеологічних принципах більшовизму. Його тлумачення суті національної культури інколи суперечило її справжнім функціональним ознакам, а принципи та форми розвитку свідчили про неухильну радянізацію культурно-освітнього життя в Україні, яка стала тоді незворотною, однак треба віддати належне Скрипнику щодо її стримання, прагнення зберегти самобутність національної культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Діяльність М.О.Скрипника на чолі наркомату освіти радянської України (1927-1933 рр.) [Текст] : дисертація кандидата історичних наук наук:07.00.02 / Шарпатий Віктор Григорович ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України.К., 1994. 184 л. л.:161-184. С. 3,10.
2. Єфіменко Г.Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо Радянської України (1932-1938). К., 2001. С.145.
3. Національні моменти в партійнім і радянським будівництві (Доповідь т.Сталіна і промови т.Раковського, Скрипника і Гринька на XII з'їзді Р.К.П.). 1923.З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. З матеріалів «Окремої папки». З резолюцією з'їзду по національному питанню. Х., 1923. С.40-41.
4. Національні моменти в партійному і державному будівництві// З резолюції XII з'їзду РКП(б) про завдання партії у національному питанні (1923 р., квітень). С.38.
5. Скрипник М. За єдину системи народної освіти // Радянська освіта. 1930. № 5-6. С.1
6. Скрипник М. Перезнаки творчого терену: реконструктивні лінії в літературі, музиці, образотворчому мистецтві. Х., 1930. С.39
7. Скрипник М. Реконструкція українського національного культурного процесу // Радянська освіта. 1930. №2. С. 2-3.
8. Скрипник М. Сталін як теоретик національного питання // Комуніст. 1930. №2 С. 4-8.
9. Скрипник М. Статті й промови. Х., 1931. Т.2. С. 347-373.
10. Солдатенко В. Ф. Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника. Київ: Пошуково-видавниче агентство "Книга Пам'яті України", 2002. 352 с.
11. Чирва Ю. І. Розвиток народної освіти України (1917 – 1932 рр.): Історіографія проблеми: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02. Дніпропетровськ, 1995. 17 с.

Іван Романюк

ПОСТРАДЯНСЬКА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ МАШИНО-ТРАКТОРНИХ СТАНЦІЙ У КІНЦІ 1950-Х РОКІВ

У статті на основі опублікованих праць проаналізовано сучасну українську історіографію доби незалежності реорганізації машинно-тракторних станцій кінця 1950-х - початку 1960 –х років у республіці. Подано ряд праць, які